

ГОРДАНА ШТРБАЦ*

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У НОВОМ САДУ, СРБИЈА

**ДЕРИВАЦИОНИ ПОТЕНЦИЈАЛ АФЕКТИВНИХ
ГЛАГОЛА****

Сажетак. У раду се разматрају деривационе способности афективних глагола (као што су *волетти*, *мрзети*, *обожавати*, *презирати*, *дивити се*, *радовати се* итд.) односно њихове могућности да послуже као мотивне речи у творби именица с архисемом 'особа', нарочито именица из групе *nomina agentis*. Анализа показује да афективни глаголи испољавају извесне специфичности у погледу деривације агентивних именица. Деривате са значењем правог вршиоца радње имају једино глаголи којима се упућује на неку врсту испољавања емоције (*јадати се*, *плакати* и сл. → ЈАДАЛО, ПЛАКАЛАЦ и сл.) односно глаголи с каузативном компонентом (*веселити* → ВЕСЕЛИТЕЉ). Прави афективни глаголи, међутим, или немају способност деривирања агентивних именица или деривирају једну специфичну творбено-семантичку категорију за коју се не може рећи да припада групи правих вршилаца радње (*волетти*, *поштовати* и сл. → ВОЛИТЕЉ, ПОШТОВАТЕЉ и сл.). Знатан број афективних глагола (као што су *нервирати се*), *радовати се*), *пренеразити се*) и сл.) нема могућност да деривира именице из наведене групе, а слично се понашају и њихови префиксали.

Кључне речи: афективни глаголи, деривација, *nomina agentis*, *nomina attributiva*, префиксалне творенице.

1. Глаголске лексеме којима се обележавају различити емоционални процеси, душевна стања или расположења могу се повезати у једну лексичко-семантичку групу названу афективним глаголима или глаголима емоционалног садржаја, какви су *волетти*, *мрзети*, *поштовати*, *радовати се*, *страховати* итд. Ове речи испољавају специфичности на свим пољима: значењском, творбеном, граматичком итд., што условљава не само њихово синтаксичко-семантичко понашање већ и деривациони потенцијал те одређује њихово место у деривационом систему речи. Овим истраживањем обухваћене су творбене могућности афективних глагола, тј. њихова способност да послуже као мотивне речи у процесу деривирања именичких лексема с архисемом 'особа' или 'човек', посебно оних из групе *nomina*

* e-mail: strbacsn@eunet.rs

** Истраживање је рађено у оквиру пројекта *Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања* (бр. 178004), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

agentis.¹ Најпре су описане њихове семантичке и творбене карактеристике, а потом су анализирани одговарајући типови именичких деривата.

2. У психологији израз емоција упућује на „стања и процесе осећања и обично захтева накнадну ознаку љубави или мржње, страха или храбрости итд., са варијацијама тих ознака” (Крстић 1988: 153), а такви процеси често су праћени телесним променама односно променама у понашању. Под афектом се подразумева „подстицај који побуђује осећања и утиче на њих”, везан је „за дубоке, нагонске слојеве личности и одатле утиче на целокупну осећајну сферу, а по психоаналитичким схватањима основни је конституент емоција” (Крстић 1988: 60). Имајући ово у виду, у афективне глаголе уврштени су они којима се указује на присуство каквог осећања у субјекту, као што су *љубав, мржња, страх, презир, срећа, туга, жалост, брига, неспокојство* и сл. (какви су *воleti, мрзети, страховати, презирати, радовати се, туговати, жалити, бринутти се* итд.), затим они који упућују на спољашњу манифестацију одређене емоције (као што су *плакати, кукаати, јадиковати, јадати се* и сл.), као и глаголи којима се обележава својеврсно деловање субјекта, што за последицу има изазивање одговарајућег осећања или расположења у другом учеснику (нпр.: *расплакати, насмејати, плашити*).

2.1. Иако, посматрано с психолошког аспекта, афективне глаголе повезује општа идеографска семантика, будући да сваки од њих на себи својствен начин упућује на одређену емоцију, стање или расположење, с лингвистичког аспекта, а пре свега с аспекта лексичке семантике међу њима се могу уочити знатне разлике, а оне се манифестују и на граматичком плану као обележје активности / медијалности односно транзитивности / интранзитивности или рефлексивности. У том смислу међу афективним глаголима запажају се три велике групе, при чему се прве две могу повезати и у једну целину због блискости лексичке семантике својих представника.

У првој су медијални интранзитивни, врло често, рефлексивни глаголи као што су *дивити се, радовати се, веселити се, бојати се, патити, стрепети, туговати* итд., који се могу назвати глаголима *емотивних стања*.² Њима се обележава присуство одређеног емоционалног садржаја у самом носиоцу емоције, који је углавном изазван неким спољашњим каузатором: догађајем, поступком и сл.

Другу групу чине тзв. глаголи *емотивних односа* (Гортан Премк 1971: 95), какви су *воleti, мрзети, желети, зажелети се, ужелети се, презирати, поштовати, завидети, заљубити се* итд. То су медијални глаголи које одликује права односно неправа транзитивност,³ а њима се денотира поседовање одређеног осећања усмереног према неком објекту – особи, предмету, активности итд., при

¹ Глаголи и њихови деривати ексерпирани су из *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске (у даљем тексту РМС) и *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ (у даљем тексту РСАНУ).

² Семантичка систематизација афективних глагола дата је према: Штрбац 2006.

³ Терминологија је преузета из: Стевановић 1970. Уз неке од транзитивних глагола у западнијим штокавским говорима среће се генитив уместо акузатива (Гортан Премк 97–103).

чему наведена релација не доводи ни до каквих промена објекатског појма, већ се она искључиво заснива на усмерености.

У овим двама скупинама налазе се и такве лексеме које се условно могу сврстати у лексичко-семантичку групу афективних глагола јер се њима обележавају извесне радње и понашања које на својсврстан начин представљају манифестацију одговарајућег емотивног стања или односа: *жалити се* ('изражавати жалост, незадовољство; саопштавати [коме] да се осећа бол, незадовољство и сл.), *јадати се* ('тужити се, жалити се [на кога, на што]'), *плакати* ('лити, проливати, ронити сузе, [од бола или каквог јаког душевног узбуђења]'), *смејати се* ('нарочитим покретом мишића лица, отварањем уста и развлачењем усана, испрекиданим карактеристичним гласовима и узвицима изражавати добро расположење и задовољство')⁴ итд.

И на крају, издвајају се тзв. *глаголи каузираних емотивних стања*, који се могу сматрати афективним у најширем смислу јер се њихова архисема не своди на 'поседовање каквог осећања' односно 'присуство каквог душевног стања' у носиоцу емоције. То су, наиме, активни транзитивни глаголи којима се обележава иницирање емоције у другом учеснику денотиране ситуације, тако да је каузативност једно од њихових најважнијих својстава. То могу бити прави глаголи каузираних емотивних стања, као што су *бодрити*, *храбрити*, *тешити*, *врећати* итд., уколико се њима денотира свесно ангажовање субјекатског појма с намером да делује на другог учесника, а њихово битно категоријално обележје јесте права прелазност. Другачије су природе неправи глаголи каузираних емотивних стања који су постали формално транзитивни када су се почели употребљавати без морфеме *се* и с беспредлошким акузативом: *веселити*, *гневити*, *нервирати* итд. У споју с типичним објекатским падежом њихова примарна медијалност је потиснута каузативношћу, а први десни аргумент у реченичном моделу с овим глаголом по правилу има улогу семантичког (логичког) субјекта. За разлику од претходне скупине, глаголи каузираних емотивних стања изазивају модификације објекатског појма односно појма у функцији логичког субјекта, што често може имати и спољашње манифестације (нпр. *расплакати неког*).

2.2. На плану творбених карактеристика афективни глаголи, такође, испољавају извесне специфичности.

У знатном броју примера ради се о мотивисаним речима добијеним од именичке или придевске основе; именичку основу имају: *бринути (се)* (< брига), *гневити (се)* (< гнев), *јадати (се)*, *јадовати (се)*, *јадиковати* (< јад), *страховати* (< страх), *туговати* (< туга), *надати се* (< нада) итд.;⁵ као директни деривати или деривати другог степена, придевску основу имају: *бодрити* (< бодар), *веселити*

⁴ Значења лексема давана су према РМС. Уколико лексема није потврђена у РМС или уколико постоје извесне неподударности, значења се дају према РСАНУ, што ће бити посебно истакнуто.

⁵ Ово су лексеме таквог семантичко-деривационог типа код којих мотивациони смер иде од именице ка глаголу: мотивна лексема којом се обележава извесно осећање → глагол као првостепени дериват који има значење 'имати или причињавати дато осећање' (Штасни 2010а: 95). Овај творбени вид постанка глагола Б. Тошовић (2002: 40) сврстава у тзв. екстракатегоријалну деривацију напомињући да се „прилагођавање супстантивног значења глаголском одвија [...] на тај начин што се у семантику глагола укључује именско значење [...] односно долази до трансформације (транспо-

(се) (< весео), љутити (се) (< љут), храбрити (< храбар), беснети (< бесан < бес) итд. Немотивисаним глаголским речима, са синхронијског аспекта, могу се сматрати: *бојати се, желети, жудети, кајати (се), патити, радовати (се), смејати се, тежити* итд.⁶ У корпус су, свакако, укључене и префиксалне творенице афективних глагола, којих има у веома великом броју, односно њихови видски корелати: *побеснети, разбеснети (се), забринутти (се) / забрињавати (се), навеселити се, развеселити (се) / развесељавати (се), сневеселити (се) / сневесељавати (се) / сневесељивати (се), најадиковати се, наљутити (се), одљутити се* итд. Ове форме биће посебно анализиране.

3. У погледу способности деривирања именичких образовања с архисемом 'особа' односно из групе агентивних именица наведене скупине афективних глагола понашају се различито, што је условљено њиховом лексичком семантиком, творбеним карактеристикама, али и другим чиниоцима. Преглед именичких деривата с архисемом овог типа биће изложен према поменутих глаголским групама.

3.1. Глаголи емотивних односа и глаголи емотивних стања, због природе свог значења, углавном нису способни за деривирање правих агентивних именица, тј. оних форми којима се именују вршиоци радње у правом смислу речи. Они се јављају у основи једне специфичне семантичко-творбене групе речи, као и атрибутивних именица.

3.1.1. Праве вршиоце радње могу дати једино они глаголи емотивних односа и стања којима се денотира не емоција као унутрашњи процес, већ њено испољавање одговарајућим понашањем, што показују следећи примери:

ЈАДАТИ СЕ → 'тужити се, жалити се (на кога, на што)'	ЈАДАЛО ⁷ 'особа која стално јада, која је увек незадовољна' (РСАНУ)
ПЛАКАТИ → 'лити, проливати, ронити сузе, (од бола или каквог јаког душевног узбуђења)'	ПЛАКАВАЦ / ПЛАКАЛАЦ : ПЛАКАЛИЦА 'онај који плаче' : 'жена плакалац'

Сличан статус имају још само лексеме ОБЉУБНИК 'који (из)врши обљубу, обљубљивање' и ПРЕЉУБНИК 'онај који је извршио прељубу' према ПРЕЉУБНИЦА 'она која је извршила прељубу', за које се претпоставља следећи мотивациони смер: *љубити* → *обљубити* → *обљуба* → *обљубник* односно *љубити* → *прељубити* → *прељуба* → *прељубник* (Клајн 2003: 157; СДР 2006: 355), као и придевска изведеница БРИЖНИК (БРИЖНИЦА) 'онај који се о некоме, нечему брине, стара; старалац'⁸ (*брига* > *брижан* > *брижник* [СДГ: 47]).

зиције) именског значења у глаголско [...] Вербализација (оглагољивање) обухвата само једну или више сема именица" (Тошовић 2002: 44).

⁶ Мотивација глаголских лексема дата је према: Скок (1971–1974) и СДР.

⁷ Као покрајинска обележена је ЈАДАКА 'она која јада, јадикује' (РСАНУ).

⁸ То одговара следећем значењу глагола БРИНУТИ СЕ 'водити бригу, старати се, трудити се око кога или чега'.

3.1.2. Од извесног броја глагола емотивних односа, ређе глагола емотивних стања, добија се једна специфична творбено-семантичка категорија речи:

ВОЛЕТИ →
 °осећати љубав, наклоност, приврженост
 према коме или чему која се оснива на
 заједници идеала, крвног сродства и сл.⁹

ВОЛИЛАЦ
 °онај који воли⁹

Овој скупини још припадају форме мушког рода уз одговарајућа моциона образовања:⁹ ОБОЖАВАЛАЦ / ОБОЖАВАТЕЉ (ОБОЖАВАТЕЉИЦА / ОБОЖАВАТЕЉКА) / ОБОЖАВАЧ, ЖУДНИК, ВОЛИЛАЦ / ВОЛИТЕЉ, ЉУБИТЕЉ / ЉУБИЛАЦ (ЉУБИТЕЉИЦА / ЉУБИТЕЉКА),¹⁰ МРЗИТЕЉ (МРЗИТЕЉИЦА) / МРЗИЛАЦ / МРЗАЦ, ПОШТОВАЛАЦ / ПОШТОВАТЕЉ (ПОШТОВАТЕЉИЦА / ПОШТОВАТЕЉКА) / ПОШТОВАЧ, ПРЕЗИРАТЕЉ / ПРЕЗИРАЧ,¹¹ САЖАЛНИК (САЖАЛНИЦА),¹² НАСЛАДНИК,¹³ УЖИВАЛАЦ, КАЈАНИК¹⁴ (КАЈАНИЦА), КАЈАЛИЦА, ПОКАЈНИК (ПОКАЈНИЦА), ПАТНИК (ПАТНИЦА), ЗЛОПАТНИК (ЗЛОПАТНИЦА).¹⁵ Иако се именице са суфиксима: -ац, -лац,¹⁶ -тељ,¹⁷ -ник,¹⁸

⁹ У целом корпусу срећу се образовања са моционим суфиксима -ка, -ица, -киња, који се иначе издвајају својом продуктивношћу и који са суфиксима изведене именице граматичког мушког рода чине корелативне суфиксне парове (Ћорић 2008: 200). Детаљније о појму именичке моције в. у: Ћорић 2008. За многе моционе форме у коришћеним речницима нису пронађене потврде иако су оне теоретски изводљиве.

¹⁰ Моционо образовање љубилица оквалификовано је у РСАНУ као необично.

¹¹ Образовања УВРЕДИТЕЉ, ТЕШИТЕЉ, ЉУБИТЕЉ, ЖАЛИТЕЉ, МРЗИТЕЉ, ОБОЖАВАТЕЉ, ПОШТОВАТЕЉ, ПРЕЗИРАТЕЉ С. Ристић (1982: 204–205) сврстава у групу именица с квалификативним значењем, које се реализује одређивањем лица по некој процесној одредби као особини или квалитету.

¹² Иако се у СДР ова именица посматра као привевски дериват, у овом случају, због значења – °онај који кога сажалева°, изводи се од глагола.

¹³ Њено значење у РСАНУ дефинисано је на следећи начин: а. °онај који се наслађује, који ужива у нечему°; б. °сладострастан човек, сладострасник°.

¹⁴ Ова изведеница оквалификована је у РСАНУ као застарела.

¹⁵ Сасвим су другачије природе именице ЖАЛИЛАЦ (ЖАЛИЉА / ЖАЛИЛИЦА) / ЖАЛИТЕЉ (ЖАЛИТЕЉИЦА / ЖАЛИТЕЉКА), деривирани од глагола ЖАЛИТИ СЕ, када не остварује своје примарно – афективно значење, већ секундарно – °подносити жалбу, тужити некога°.

¹⁶ Суфикс -лац је по значењу често еквивалентан суфиксу -тељ (Клајн 2003: 142). Образовања с овим завршетком Стевановић (1970: 524) изводи од радног глаголоског придева и суфикса -ац напомињући да она увек значе вршиоца радње основног глагола или имаоца стања које се тим глаголом означава. С. Бабић (1986: 65), као и И. Клајн (2003: 142), сматра да је оправданије -лац посматрати као засебан суфикс који се додаје на инфинитивну основу.

¹⁷ Овај прасловенски суфикс индоевропског порекла у српском језику је моновалентан јер „своје творбено значење реализује само у категорији именица које означавају вршиоца радње” (Ристић 1928: 202). У тој улози био је веома продуктиван у ранијим периодима историјског развоја српског језика (уп. Штрбац 2005: 13–17), а у литератури се издваја као књишка категорија (в. о томе у: Ристић 1982).

¹⁸ Овај суфикс нема исти статус код свих аутора јер је веома тешко направити разграничење између њега и суфикса -ик, будући да је врло мали број речи са завршетком -ик коме не претходи *н*, а нарочито је опозиција међу њима неутралисана у изведеницама од придева и глаголских трпних придева (Клајн 2003: 85). М. Стевановић (1970: 483–484) говори само о суфиксу -ик, у оквиру којег помиње примере *заточник*, *заручник*, *уредник*. С. Бабић (1986: 194) посматра овај суфикс као самосталан указујући на проблеме при његовом одвајању од суфикса -ик.

-лица,¹⁹ -ач итд. у литератури сврставају у класу *nomina agentis* (Babić 1986; Стевановић 1970; Клајн 2003), побројане лексеме, заправо, не означавају вршиоца радње у правом смислу те речи будући да се мотивним глаголом не обележава видљива радња, активност доступна чулима, већ својеврстан душевни процес који се одиграва у самом субјекту. Оне су у речницима дефинисане на следећи начин 'онај који нешто воли', 'онај који за нечим жуди', 'онај који мрзи некога или нешто' итд. па би се могле сврстати у творбено-семантичку групу 'носилац неког осећања, стања или расположења' денотираног мотивном глаголском речју. Иста семантичка обележја имају и другогостепени деривати – именице изведене од трпног придева глагола емотивних стања: МУЧЕНИК (МУЧЕНИЦА), ПАЋЕНИК (ПАЋЕНИЦА), ЗАЉУБЉЕНИК (ЗАЉУБЉЕНИЦА).²⁰

У речницима су обележене као индивидуалне, необичне, неуобичајене, нераспрострањене, застареле и сл. следеће именице: ДИВИЛАЦ / ДИВИТЕЉ, ЖЕЛИЛАЦ,²¹ ОДУШЕВЉЕНИК / ОДУШЕВЉЕНКО, ЗАЗИРАТЕЉ, УЖИВАЦ, НАДАЛАЦ.

3.1.3. И на крају, ови глаголи у основи су образовања из класе *nomina attributiva*, у чијем су семантичком садржају, поред архисеме 'човек, особа', и семе којима се дати референт квалификује у одређеном смислу, позитивно или негативно, преко емотивног процеса, стања или расположења које узрокује настанак његових сталних или привремених особина:

ЈАДИКОВАТИ →	ЈАДИКОВАЦ
'бити тужан, жалостан, патити, јадати' (РСАНУ)	'невољник, јадник' (РСАНУ)

Међутим, број атрибутивних именица које су добијене непосредно од глагола прилично је ограничен, већ самим тим што су неке од њих изведене и преко трпног придева. Оне углавном обележавају карактерне и друге црте (нпр. КУКАВИЦА²² 'плашљивац, страшљивац, морално слаб човек'; ЗАЉУБЉЕНКО 'онај који је заљубљиве природе; заљубљив човек'), те различите људске особине настале као резултат емотивних стања и расположења (ОЈАЋЕНИК 'ојађен, несрећан човек, јадник': ОЈАЋЕНИЦА 'ојађена, несрећна жена, јадница'; ОЖАЛОШЋЕНИК 'онај који је ожалосћен' [РСАНУ]) односно учесталим понављањем радње именоване глаголом којом се обележава манифестација расположења (СМЕЈАЧ 'онај који се радо и много смеје': СМЕЈУЉА 'она која се радо и много смеје').²³

¹⁹ Настао је од -л- из радног глаголског придева и суфикса -ица. Деривати којима се обележавају особе имају граматички наставак -а, али се подједнако примењују и на жене и на мушкарце (Клајн 2003: 147).

²⁰ Лексема НАПАЋЕНИК, оквалификована као покрајинска у РСАНУ, има резултативно значење: 'онај ко се много напаatio, намучио, паћеник, мученик'.

²¹ Именичку основу има лексема ЖЕЉНИК 'онај који што жели' (ЖЕЛЕТИ > ЖЕЉА > ЖЕЉНИК).

²² Ову именицу, као назив животиње, И. Клајн (2003: 121) изводи од глаголске основе и суфикса -авица.

²³ С квалификаторима нераспрострањено, необично и покрајинско срећу се именице: НАСМЕЈАНО 'онај који се радо смеје, који је насмејан, весео' (РСАНУ), ПЛАКАЛО / ПЛАЧКО 'онај који често и за сваку ситницу плаче', МРЗАВАЦ 'лењивац, ленштина' и 'онај који заслужује мржњу, презир, нитков, скот, гад', МРЗАЛО 'особа која не воли да ради, ленчуга'.

На другој страни, знатно је више именица из ове семантичке групе које имају придевску основу те се јављају као другостепени деривати афективних глагола. У значењском погледу оне испољавају слична својства. У овој скупини често се код именица мушког рода као конкуретни срећу суфикси *-ац* и *-ко*. Ту су, дакле, следећи примери: ЖАЛОБНИК (ЖАЛОБНИЦА),²⁴ ЗАВИДЉИВАЦ (ЗАВИДЉИВИЦА) / ЗАВИДЉИВКО / ЗАВИДНИК²⁵ (ЗАВИДНИЦА), ОСЕТЉИВАЦ (ОСЕТЉИВИЦА), БОЈАЖЉИВАЦ / БОЈАЖЉИВКО, ПЛАШЉИВАЦ (ПЛАШЉИВИЦА) / ПЛАШЉИВКО, СТРАШ(Љ)ИВАЦ (СТРАШЉИВИЦА) / СТРАШЉИВКО, СРАМЕЖЉИВАЦ (СРАМЕЖЉИВИЦА)²⁷ / СРАМЕЖЉИВКО, СТИДЉИВАЦ (СТИДЉИВИЦА)²⁸ / СТИДЉИВКО, ЗАЉУБЉИВКО, ПЛАЧЉИВАЦ (ПЛАЧЉИВИЦА) / ПЛАЧЉИВКО, ПЛАЧКАВИЦА, КУКАВЕЉ / КУКАВАЦ,²⁹ КУКАВНИК (КУКАВНИЦА), КУКАВКО, КУКАВКА.³⁰

Другостепеним дериватима добијеним од именица којима је у основи афективни глагол обележавају се својеврсне улоге у којима се човек може појавити: ЉУБАВНИК³¹ 'онај који са неком женском особом одржава ванбрачне интимне односе; уопште мушкарац који се доста упушта у љубавне авантуре и удварање женама' (РСАНУ); ЉУБАВНИЦА 'она која са неким мушкарцем одржава ванбрачне интимне односе; она која се радо упушта у љубавне авантуре' (РСАНУ).³²

Трећестепени деривати ЖАЛОСНИК 'несрећник, јадник'; ЖАЛОСНИЦА 'несрећница, јадница',³³ ОЧАЈНИК 'очајан човек'; ОЧАЈНИЦА 'очајна жена'³⁴ имају следећи

²⁴ У РСАНУ форма женског рода не наводи се као моционо образовање, већ се њена семантика своди на следеће: '(уз речи, песма, суза) она која изражава жалост; тужбалица, жалопојка'.

²⁵ Код ове речи, у начелу, основа може бити и глаголка: *завид(-ети) + -ник*. Иако се у извесним случајевима јављају недоумице у погледу избора мотивне речи неких деривата, овај поступак сматра се веома важним у творби речи, нарочито при одређивању њиховог деривационог статуса. В. о томе више у: Штасни 2010б.

²⁶ Придев *бојажљив* етимолошки је добијен од именице *бојазан*, али је могао настати и додавањем суфикса *-ажљив* на глаголески основу (Клајн 2003: 286).

²⁷ Придев *срамежљив* И. Клајн (2003: 287) изводи од глаголке основе и суфикса *-ежљив*, као и П. Скок (1971–1974). У СДР мотивација је представљена другачије: срам → срамеж → срамежљив → срамежљивац.

²⁸ И. Клајн (2003: 337) сматра да је овде оправданије изводити именицу од глагола него обрнуто. У СДР, међутим, придев *стидљив* и глагол *стидети се* изведени су од именице *стид*, а тако је и у *Етимолошком рјечнику* (Скок 1971–1974).

²⁹ За ову именицу И. Клајн (2003: 53, 267) наводи да је добијена од придева *кукавни* (< *кука-ти*), док је П. Скок (1971–1974) изводи од придева *кукав*. У речницима су као покрајинске оквалификоване лексеме КУКАВЕЉА, КУКАВЕЉИЦА, КУКАВЕША, КУКАВУЉА.

³⁰ Као покрајинске у РСАНУ обележене су именице МРЗЕШЉИВАЦ 'онај који је мрзешљив, лењ, лењивац'; МРЗЕШЉИВИЦА / МРЗЕШЉИВКА 'она која је мрзешљива, лења, лењивица', ЗАЈАДНИК 'јадник, несрећник' и ЗАЈАДНИЦА 'јадница, несрећница' (РСАНУ).

³¹ У СДР именица *љубавник* изводи се непосредно од именице *љубав*, која је првостепени дериват глагола *љубити*. П. Скок (1971–1974: 337–338), међутим, даје следећу мотивацију: *љуб* → *љубав* → *љубавни* → *љубавник*.

³² Као покрајинска означена је лексема ЖАЉЕАР 'онај који долази на изјаву саучешћа, онај који присуствује сахрани и другим погребним обредима' (РСАНУ).

³³ У СДР даје се следећа мотивација: *жалити* → *жалост* → *жалостан* → *жалосник*. Именица *жалост* може се изводити било од глагола *жалити* било од речи *жао* (Клајн 2003: 180).

³⁴ У РСАНУ су као покрајинске обележене лексеме ЖАЉБЕНИК 'онај који долази на изјаву саучешћа, онај који присуствује сахрани и другим погребним обредима'; 'онај који, према утврђеним

мотивациони смер: афективни глагол → именица → придев → атрибутивна именица.

3.1.4. Знатан број атрибутивних именица има придевску основу која се среће и код одговарајућих афективних глагола.

Немотивисани придев у основи је следећих деривата: (љутити се ← љут →) ЉУТАЦ 'љут, жесток човек', ЉУТИЦА 'онај који је љут, напрасит, жестоке нарави'; (веселити (се) ← весео →) ВЕСЕЛИК / ВЕСЕЛНИК 'онај који изазива сажаљење, саучешће, несрећник, јадник' и 'онај који је расположен, весео, срећан човек': ВЕСЕЛИЦА / ВЕСЕЛНИЦА 'жена веселник, несрећница' и 'она чији је живот безбрижан, пријатан; ведра жена, девојка', ВЕСЕЉАК 'онај који је весео, ведар, који воли досетку, који воли да се смеје и да насмеје друге, шаљивчина' и 'онај који воли седељке уз пиће и песму, који пирује': ВЕСЕЉАКА / ВЕСЕЉАКИЊА 'жена весељак, она која воли шалу, смех, досетку', ВЕСЕЉКО 'онај који је весео, ведар, који воли досетку, који воли да се смеје и да насмеје друге, шаљивчина' (РСАНУ).³⁵

Једна skupина атрибутивних образовања у основи има придев добијен од именице којом се обележава каква емоција, емотивно стање или расположење (СРАМ, ЈАД, ТУГА), а која је мотивисала и одговарајући афективни глагол. Код ових образовања мотивација има следећи смер: афективни глагол ← именица → придев → атрибутивна именица. Овде су, дакле, следећи примери: БЕСНИК³⁶ 'онај који је бесан, махнит' и 'враголан, лола': БЕСНИЦА 'она која бесни' и 'враголаста девојка или жена', БЕСНУЉА 'обесна жена', БЕСНОВ 'обестан, бесан човек' (РСАНУ); СРАМНИК 'који се срамно влада, срамотник': СРАМНИЦА 'жена која се срамно влада, бестидница, срамотница'; СРАМОТНИК / СРАМОТЊАК 'онај који се не срами, бестидник, бесрамник': СРАМОТНИЦА 'жена која се срамотно влада, бестидница, срамница'; ЧУДАК / ЧУДЊАК³⁷ 'чудан, необичан човек који живи на свој начин, друкчији него остали људи, настран човек, особењак': ЧУДАКИЊА 'женска особа чудак';³⁸ ЈАДНИК 'онај који изазива сажаљење, невољник, патник': ЈАДНИЦА 'она која је јадна, несрећница, она која изазива самилошћ', ЈАДОВ 'јадник, несрећник' и 'онај који није ни за шта, беда', ЈАДОВНИК 'јадник, бедник, несрећник, сиромашак';³⁹ ТУЖНИК / ТУЖЊАК 'онај који је пун туге, бедник, јадник, несрећник': ТУЖНИЦА 'женска особа тужник'.

3.1.5. Као мотивне речи деривата с архисемом 'особа' не могу се јавити следећи глаголи емотивних стања и односа:

а. туђице као што су: *секирати се / насекирати се, шокирати се, преферирати*;

обичајима жали, оплакује неки догађај': ЖАЉБЕНИЦА 'она која оплакује покојника, која нариче за покојником' (РСАНУ). Као застарела у РМС оквалификована је лексема *очајаник* 'очајан човек'.

³⁵ Квалификатор застарело има лексема *весељач* 'онај који воли седељке уз пиће и песму, који пирује', а као покрајинска оквалификована је *весељача* 'жена весељак, она која воли шалу, смех, досетку' (РСАНУ).

³⁶ Једино у овом примеру афективни глагол добијен је од придева *бесан* > *беснети* (СДГ).

³⁷ У РМС именица *чудник* има квалификатор индивидуално.

³⁸ И. Клајн (2003: 31) сматра да је исправније изводити атрибутивну именицу од придева *чудан* него од именице *чудо*.

³⁹ Као покрајинска у РСАНУ обележена је именица *јадовњак* 'несрећник, јадник'.

б. мотивисани и немотивисани глаголи који заједно са својим префиксалима и одговарајућим видским корелатима чине семантичко-деривациона микрогнезда: *гали*ти се, *изгали*ти се, *прогали*ти се, *разгали*ти се / *разгальвати* се; *гнев*ити се, *нагнев*ити се, *разгнев*ити се / *разгневљвати* се; *жест*ити се, *нажест*ити се, *прежест*ити се, *ражест*ити се / *ражешћивати* се, *ужест*ити се; *запрепасти*ти се / *запрепастивати* се / *запрепастићвати* се / *запрепастићвати* се; *јадовати* (се), *најадовати* се; *нервирати* се, *изнервирати* се; *обеспокојити* се / *обеспокојавати* се, *онеспокојити* се / *онеспокојавати* се, *успокојити* се / *успокојавати* се; *пренеразити* се / *пренеражавати* се; *препасти* се / *препадати* се, *препаднути* се, *испрепадати* се; *радовати* се, *зарадовати* се, *израдовати* се, *нарадовати* се, *обрадовати* се, *порадовати* се, *разрадовати* се, *урадовати* се; *расположити* се, *орасположити* се, *онерасположити* се / *онераспокојавати* се / *онераспокојивати* се; *трпети*, *истрпети*, *натрпети* се, *отрпети*, *потрпети*, *претрпети*, *притрпети* се, *протрпети*, *устрпети*; *узбудити* се / *узбуђивати* се, *преузбудити* се; *узнемирити* се / *узнемиравати* се; *узрујати* се / *узрујавати* се, *наузрујавати* се; *чезнути*, *зачезнути*, *пречезнути*;

в. префиксалне творенице оних афективних глагола од којих се деривирају агентивне и друге именице: *забринути* се / *забрињавати* се, *пребринути*, *навеселити* се, *обвеселити* се / *обвесељавати* се, *развеселити* се / *развесељавати* се, *сневеселити* се / *сневесељавати* се, *оджалити*, *пожалити* (се), *прежалити*, *осрамотити* се, *изјадати* се, *појадати* се, *зајадиковати*, *изјадиковати* се, *најадиковати* се, *наљутити* се, *одљутити* се, *разљутити* се, *замрзети*, *засрамити* се, *посрамити* се, *зачудити* се / *зачуђавати* се, *ишчудити* се / *ишчуђавати* се, *начудити* се, *почудити* се итд.;

г. те појединачни глаголи као што су: *запањити* се, *испањити*, *ликовати*, *поносити* се, *зазирати*.⁴⁰

3.2. Од глагола каузираних емотивних стања, које само на основу опште семантике сматрамо афективним, деривирају се прави представници агентивних именица, а оне су најчешће изведене типичним агентивним суфиксима *-лац* и *-тељ*, ређе суфиксима *-ик*, *-ник*, *-ач*, *-ло*, *-авац*, уз одговарајућа моциона образовања:

ТЕШИТИ →	ТЕШИТЕЉ / ТЕШИЛАЦ : ТЕШИЛИЦА, ТЕШИТЕЉИЦА / ТЕШИТЕЉКА
‘благом и разборитом речју пружати утеху, ублажавати тугу, бол оное ко је тужан, ожалошћен, умиравати’	‘онај који теши’ : ‘она која теши’
ВЕСЕЛИТИ →	ВЕСЕЛИЛАЦ / ВЕСЕЛИТЕЉ
‘чинити веселим, увесељавати, радовати’	‘онај који развесељује кога’

⁴⁰ Немогућност деривирања агентивних именица испољавају и глаголи из других лексичко-семантичких група, на пример глаголи *дисати* и *јести* (Штасни 2011).

Овакве су и лексеме добијене од непрефиксираних глагола: БОДРИЛАЦ / БОДРИТЕЉ, ВРЕЂАЧ (ВРЕЂАЧИЦА), МУЧИЛАЦ⁴¹ / МУЧИТЕЉ (МУЧИТЕЉКА / МУЧИТЕЉИЦА), СРАМОТИТЕЉ, СТРАШИЛО,⁴² односно од префиксираних глаголских речи: ПОВРЕДИТЕЉ, УВРЕДИЛАЦ / УВРЕДИТЕЉ (УВРЕДИТЕЉИЦА), ИСМЕВАЧ (ИСМЕВАЧИЦА), ИСМЕЈАВАЛО / ИСМЕЈАВАЧ / ИСМЕЈАЧ (ИСМЕЈАЧИЦА),⁴³ ПОТПЕЂИВАЧ, ОХРАБРИТЕЉ, УТЕШИЛАЦ / УТЕШИТЕЉ (УТЕШИТЕЉИЦА / УТЕШИТЕЉКА) / УТЕШНИК (УТЕШНИЦА), УМИРИЛАЦ / УМИРИВАЧ / УМИРНИК,⁴⁴ УВЕСЕЛИТЕЉ (УВЕСЕЛИТЕЉКА),⁴⁵ ЗАСТРАШИЛАЦ / ЗАСТРАШИТЕЉ / ЗАСТРАШИВАЧ, УСРЕЂИЛАЦ / УСРЕЂЕНИК⁴⁶ / УСРЕЂИТЕЉ (УСРЕЂИТЕЉИЦА / УСРЕЂИТЕЉКА), или чак с дуплом префиксацијом: УНЕСРЕЂИТЕЉ. Ово су деривати транзитивних глагола у чијем се семантичком садржају удружују афективна и каузативна компонента тако да се њима денотира ситуација у којој вршилац радње свесно или несвесно предузима одређену активност те у другом учеснику ситуације изазива одговарајуће осећање, стање или расположење. Специфична глаголска семантика омогућава именичким дериватима да означе правог вршиоца радње као носиоца одговарајуће активности која је видљива, доступна чулима и најчешће се остварује као говорна.⁴⁷ На основу творбеног значења (датог у РМС и РСАНУ) којим се упућује на вршиоца радње обележене глаголом у основи: 'онај који бодри, подстиче, крепи'; 'онај који умирује, који развађа, миротворац'; 'онај који теши' 'онај који увесељава' итд., види се да се референти именовани побројаним лексемама јављају у семантичкој улози 'каузатора' или 'изазивача' одређених афективних стања.

Ту су и лексеме у РСАНУ оквалификоване као неодомаћене, необичне, нераспрострањене, индивидуалне и сл.: ИЗНЕНАДИЛАЦ, ИЗНЕНАДНИК, ИЗНЕНАЂИВАЧ, НАСМЕЈАЧ, ОДУШЕВЉАВАЧ.⁴⁸

Ипак, могућност деривирања агентивних именица изостаје код знатног броја глагола из ове групе:

⁴¹ Ова лексема има врло занимљиву семантичку структуру јер је способна да реализује конвезивна значења: 'онај који мучи, злоставља, кињи, онај који задаје бол, муке' и 'онај којег муче, онај који се мучи; мученик, паћеник' (РСАНУ), при чему је ово друго у наведеном речнику обележено као покрајинско.

⁴² Овде се наведена лексема посматра у значењу 'онај који улива, задаје страх, баук'.

⁴³ У РСАНУ је лексема ИСМЕЈАВАТЕЉ обележена као неуобичајена, а лексема ИСМЕЈАТЕЉ – као застарела.

⁴⁴ У овој су групи лексема НАПАТНИК 'онај који ствара, изазива патњу, муку, онај који чини људима зла, недаће', оквалификована као нераспрострањена у РМС односно ОМРАЗНИК, обележена као покрајинска, али с могућношћу да оствари следећа значења: 'онај који омразује, завађа, који уноси омразу између некога, сплеткар' и 'онај који мрзи, који је непријатељски расположен према некоме'.

⁴⁵ Једно од секундарних значења лексеме ВЕСЕЉАК гласи 'онај који по дужности занима, увесељава, ствара добро расположење или изазива смех' (РСАНУ). Исто значење, само оквалификовано као необично, има и лексема ВЕСЕЉАШ.

⁴⁶ Ова форма добијена је од трпног придева.

⁴⁷ Стога неки од наведених глагола могу припадати и лексичко-семантичкој групи комуникативних (*бодрити, тешити* и сл.).

⁴⁸ Према значењском критерију (значења су посматрана према РСАНУ) овој групи припадају и лексеме ГНУСНИК (ГНУСНИЦА) и ВЕСЕЛКО, само што су оне добијене од придевске основе.

а. код туђица као што су: *секирати / насекирати, шокирати, фрапирати, фрустрирати*;

б. код мотивисаних и немотивисаних глагола који заједно са својим префиксалима и одговарајућим видским корелатима чине семантичко-деривациона микрогнезда: *бринути, забринути / забрињавати, галити, изгалити; ганути, тиштати, затиштати; запањити / запањивати; љутити, наљутити, разљутити; прогалити, разгалити / разгаљивати; гневити, прогневити, разгневити / разгневљивати; жесити, ражесити / ражеићивати, ужесити; запрепастити / запрепаштавати / запрепаићивати / запрепаићивати; нервирати, изнервирати, узнервирати; обеспокојити / обеспокојавати, онеспокојити / онеспокојавати, успокојити / успокојавати (се); пренеразити / пренеражавати; препасти / препадати, препадути, испрепадати; радовати, зарадовати, обрадовати, узрадовати; расположити, орасположити, онерасположити / онерасположавати / онерасположивати; срамити, засрамити, посрамити; узбудити / узбуђивати; узнемирити / узнемиравати; узрујати / узрујавати; чудити, зачудити / зачуђавати*

в. код мотивисаних глагола који се у реченичним моделима појављују с логичким (семантичким) субјектом у дативу: *дојадити, дозлогрдити, допасти се, додијати / додијавати*;

г. код префиксалних твореница глагола од којих се деривирају агентивне именице: *обвеселити / обвесељавати, развеселити / развесељавати, сневеселити / сневесељавати; осрамотити, зачудити* итд.

3.3. Од трпног придева неких транзитивних глагола емотивних односа и глагола каузираних емотивних стања деривирани су именице којима се на својеврстан начин обележава пацијенс, тј. особа ка којој је усмерена одговарајућа емоција, која је предмет обухваћен својеврсним емотивним процесом (ЉУЉЕНИК 'онај који је вољен, вољени човек' : ЉУЉЕНИЦА 'она која је вољена, вољена женска особа'; ЖЕЉЕНИК 'онај који се жели, за којим се чезне' : ЖЕЉЕНИЦА 'она која се жели, за којом се чезне'; ЖУЋЕНИК 'онај за којим се жуди, чезне, који се жели' : ЖУЋЕНИЦА 'она за којом се жуди чезне, која се жели'), односно у којој је изазвана одређена емоција (ПОВРЕЂЕНИК 'онај који је повређен'; УВРЕЂЕНИК 'онај који је увређен'; УНЕСРЕЂЕНИК 'онај који је унесређен' : УНЕСРЕЂЕНИЦА 'она која је унесређена'). Од старог партиципа презента (Клајн 2003: 53) добијена је форма ЉУБИМАЦ 'онај који је некоме посебно мио, драг, који је веома омиљен, највише вољен, миљеник' и 'онај који ужива посебну наклоност, милост, заштиту (обично какве важне, моћне личности), штићеник' (РСАНУ) и одговарајуће моционо образовање ЉУБИМИЦА. С квалификаторима необично, покрајински, застарело, поетски и сл. у реченицама се срећу лексеме ПОШТОВАНИК 'онај којему се исказује поштовање, који је вредан, достојан поштовања', ЉУЉЕНКА 'женска особа која се радо љуби', ОБЉУЉЕНИК 'онај који је вољен, који ужива нечију наклоност, миљеник' (РСАНУ), ОМРАЖЕНИК 'мрзак, омрзнут човек' (РСАНУ) односно образовања с нешто другачијом творбеном структуром – глаголска основа + суфикс: МРЗИЛО 'онај којег мрзе, који је омражен, мрзан' (РСАНУ), МРЗАН 'онај који се не воли, којег мрзе, који је омражен' (РСАНУ),⁴⁹

⁴⁹ Занимљиву семантичку структуру испољава лексема мрза, обележена у РСАНУ као покрајинска и разговорна. У једном сегменту њоме се обележава особа ка којој је усмерена емоција

ОБОЖАВАЛИЦА 'она коју неко посебно обожава, воли' (РСАНУ), ЛЈУБИЦА 'она према којој се осећа љубав, наклоност, драга, вољена, љубљена' (РСАНУ).

Ове именице ступају у својеврстан однос конверзије с агентивним именицама односно с њиховим подтипом који има опште значење 'носилац осећања': ПОВРЕДИТЕЉ — ПОВРЕЂЕНИК, УВРЕДИЛАЦ / УВРЕДИТЕЉ — УВРЕЂЕНИК, УНЕСРЕЋИТЕЉ — УНЕСРЕЂЕНИК, ЛЈУБИТЕЉ — ЛЈУБЉЕНИК, ПОШТОВАЛАЦ / ПОШТОВАТЕЉ — ПОШТОВАНИК ИТД.⁵⁰

4. Префиксација као твробени поступак веома је заступљена у лексичко-семантичкој групи афективних глагола, што је иначе одлика глаголског система у целини. Додавањем префикса: *за-*, *од-*, *по-*, *на-*, *об-*, *при-*, *про-*, *раз-*, *у-* итд. настају творенице као што су: *забринути (се)*, *побринути се*, *навеселити се*, *развеселити (се)*, *удивити (се)*, *ражестити (се)*, *наљути (се)*, *намучити (се)*, *устидети се*, *растужити (се)* и сл., а сам поступак у мањој или већој мери прати модификација семантике мотивног глагола. У том смислу сасвим је очекивано поставити питање које се тиче деривационог потенцијала одговарајућих префиксала, тј. њихове способности да се јављају у улози мотивних речи именичких деривата с архисемом 'особа' или 'човек'.

Анализа показује да префиксалне творенице афективних глагола испољавају врло ограничене способности у погледу деривирања поменутих именичких образовања. Деривати префиксираних глагола могу се начелно поделити у неколико скупина.

У првој се налазе именице изведене од оних префиксала код којих префикс не мења семантику мотивног глагола, већ утиче на промену видске категорије стварајући перфективне видске корелате од имперфективних глагола (нпр. *веселити* → *увеселити*, *храбрити* → *охрабрити*, *тешити* → *утешити*, *кајати се* → *покајати се*, *смејати се* → *насмејати се* итд.). Ту су именице добијене од глагола каузираних емотивних стања са општим значењем 'изазивача': УВЕСЕЛИТЕЉ, УВЕСЕЛИТЕЉКА, ЗАСТРАШИЛАЦ, ЗАСТРАШИТЕЉ,⁵¹ ОМРАЗНИК (у РСАНУ: покр.), ОХРАБРИТЕЉ, ПОВРЕДИТЕЉ, УВРЕДИЛАЦ, УВРЕДИТЕЉ, УВРЕДИТЕЉИЦА, УТЕШИЛАЦ, УТЕШИТЕЉ, УТЕШИТЕЉИЦА, УТЕШИТЕЉКА, УТЕШНИК, УТЕШНИЦА, затим именице са општом семантиком 'носилац емоције': ПОКАЈНИК, ПОКАЈНИЦА, НАПАЋЕНИК (у РСАНУ: покр.), ЗАЉУБЉЕНИК, ЗАЉУБЉЕНИЦА, САЖАЛНИК, САЖАЛНИЦА, оне са значењем 'пацијенса' ПОВРЕЂЕНИК, УВРЕЂЕНИК, ОБЉУБЉЕНИК,⁵² као и атрибутивне именице ОЖАЛОШЋЕНИК, ОЈАЋЕНИК, ОЈАЋЕНИЦА, ЗАЉУБЉЕНКО и НАСМЕЈАНКО (с квалификатором нераспрострањено у РСАНУ). Важно је, међутим, приметити да немају сва образовања еквивалентне форме од непрефиксираних, мотивног глагола.

— 'особа коју мрзе, омрзнута невољена особа', затим — 'особа која осећа мржњу, која мрзи некога или нешто', и на крају 'особа коју мрзи да ради, лења особа, ленчуга' (РСАНУ). Дакле, захваљујући својој полисемичности, наведена лексема јавља се у улози 'носилац осећања', затим као својеврстан пацијенс, али и као члан групе *nomina attributiva*.

⁵⁰ Семантичком структуром лексеме ОМРАЗНИЦА, обележене као покрајинске у РСАНУ, обухваћена су оба значењска сегмента која ступају у однос конверзије: 'она која неког мрзи' и 'омражена женска особа'.

⁵¹ Ту је и именица ЗАСТРАШИВАЧ која је добијена од имперфективне форме префиксала.

⁵² Овде корелирају следећа значења: *љубити* 'волети' и *обљубити* 'заволети кога', при чему је ово друго обележено као застарело.

Неколико именица изведено је од глагола који су додавањем префикса изгубили своје примарно обележје медијалности и постали транзитивни, с компонентом каузативности, добијајући у исто време нову семантику, нпр. *смејати се* 'нарочитим покретом мишића лица, отварањем уста и развлачењем усана, испрекиданим карактеристичним гласовима и узвицима изражавати добро расположење и задовољство' → *насмејати* 'учинити да се неко смеје, изазвати код кога смех, засмејати' → НАСМЕЈАЧ 'онај који насмејава кога, увесељивач' (У РСАНУ има квалификатор нераспр.). Такве су још именице: ИСМЕЈАЧ, ИСМЕЈАЧИЦА, ИСМЕЈАТЕЉ (РСАНУ: заст.), од имперфективне форме – ИСМЕЈАВАЧ, ИСМЕЈАВАЛО, ИСМЕЈАВАТЕЉ (РСАНУ: неуоб.).

Једну мању скупину чине именице добијене од глагола чија је семантика, прикључивањем префикса, у мањој или већој мери промењена у односу на значење мотивног глагола, нпр.: *љубити* 'воleti' → *прељубити* 'изневерити у љубави' → *прељуба* 'прекршај брачне верности' → ПРЕЉУБНИК 'онај који је извршио прељубу' и ПРЕЉУБНИЦА 'она која је извршила прељубу'. У овој су скупини још ОБЉУБНИК и ПОТЦЕЊИВАЧ. Без семантичких промена у односу на изведенице од непрефиксираних форме остају деривати ОМРАЖЕНИК и ОМРАЗИЦА.

Лексема ОПЛАКИВАЧ 'онај који оплакује, жали' добијена је од глагола *оплакивати* 'плачући жалити за нечим, због нечега, изражавати, осећати тугу због нечега, тужити, туговати' (РСАНУ), што одговара једном од значењских сегмената глагола *плакати* 'оплакивати кога, жалити за ким', али је занимљиво да основни, непрефиксирани облик нема еквивалентни дериват.

5. Разматрајући деривациони потенцијал афективних глагола, нарочито онај сегмент који се тиче могућности деривирања именица с архисемом 'особа' или 'човек', у првом реду творбено-семантичке категорије *nomina agentis*, може се извести неколико закључака.

Начелно се може рећи да афективни глаголи не представљају продуктивну категорију у погледу способности деривирања агентивних именица, што потврђује чињеница да се веома велик број не може јавити у улози мотивних речи не само наведене творбено-семантичке категорије већ и целе лексичко-семантичке групе с архисемом 'особа'. На овако ограничен деривациони потенцијал у знатној мери утичу њихове значењске карактеристике. Наиме, посматрано с аспекта лексичке семантике, у праве афективне глаголе ушли би само глаголи емотивних стања и односа којима се обележавају унутрашњи процеси (какви су *патити*, *туговати*, *радовати се*, *воleti*, *мрзети*, *презирати* итд.), без прелазних скупина којима се денотира испољавање емоције као видљива, чулима доступна активност (*кукати*, *плакати*, *јадати се*, *жалити се* и сл.). Анализа показује да овако схваћени глаголи емотивних стања и односа немају способност деривирања именица са значењем правог вршиоца радње, већ њихова образовања (ОБОЖАВАЛАЦ, ВОЛИТЕЉ, МРЗИТЕЉ, ПОШТОВАЛАЦ и сл.), иако с типичним агентивним суфиксима, добијају опште значење 'носилац осећања или емотивног стања'. Од ових глагола ретко се непосредно изводе и атрибутивне именице јер се мотивација углавном одвија преко придева (*плашити се* → *плашљив* → ПЛАШЉИВАЦ). Способност деривирања правих агентивних именица имају искључиво афективни глаголи у ширем смислу, којима се обележава конкретна активност – глаголи са значењем 'испољавања

емоције' (ЈАДАЛО, ПЛАКАЛАЦ) и каузирани глаголи емотивних стања (УВРЕДИТЕЉ, МУЧИТЕЉ, ТЕШИТЕЉ, СРАМОТИТЕЉ и сл.).

ЛИТЕРАТУРА

- Babić, Stjepan (1986). *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Globus.
- Гортан Премк, Даринка (1971). *Акузативне синтагме без предлога у српскохрватском језику*. Београд: Институт за српски језик.
- Клајн, Иван (2003). *Творба речи у савременом српском језику. Други део – суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
- Крстић, Драган (1988). *Психолошки речник*. Београд: Вук Караџић.
- Николић, Мирослав (2000). *Обратни речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ристић, Стана (1982). Морфема -тељ- у савременом српскохрватском језику. *Наши језик*. XXV/4–5: 189–230.
- РМС – *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–III. Нови Сад: Матица српска – Загреб: Матица хрватска, 1967–1969; IV–VI. Нови Сад: Матица српска, 1971–1976
- РСАНУ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–. Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- СДР – Даринка Гортан Премк, Вера Васић, Рајна Драгићевећ, редакторке (2006). *Семантичко-деривациони речник. Свеска два: Човек – унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство*. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Skok, Petar (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Стевановић, Михаило (1970). *Савремени српскохрватски језик I (Увод. Фонетика. Морфологија)*. Београд: Научна књига.
- Тошовић, Бранко (2002). Деривациони однос глагола и именице. *Научни састанак слависта у Вукове дане*. 30/1: 39–52.
- Ћорић, Божо (2008). Именичка моција. У: *Творба именица у српском језику (одабране теме)*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије – Чигоја штампа.
- Штасни, Гордана (2010а). Мотивациони смерови у деривационим процесима. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. LIII/2: 89–97.
- Штасни, Гордана (2010б). Деривациони статус мотивисаних лексема. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*. XXXV/2: 381–391.
- Штасни, Гордана (2011). Семантичко-деривациони потенцијал глагола основних физиолошких стања. *Грамматика и лексика у словенским језицима (Зборник радова с међународног симпозијума)*. 575–584.

- Штрбац, Гордана (2005). Деривација именица са значењем лица у делима Стефана Првовенчаног. *Прилози проучавању језика*. 36: 5–30.
- Штрбац, Гордана (2006). О валентности глагола емоционалног садржаја у српском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. XLIX/2: 73–102.

Gordana Štrbac

DERIVATIONAL POTENTIAL OF EMOTIONAL VERBS

Summary

The paper deals with the derivational potential of emotional verbs, such as *voleti*, *mrzeti*, *prezirati*, *radovati se*, *tugovati*, *patiti* etc., particularly with their ability to give the derivatives which belong to nomina agentis.

The analysis shows that the emotional verbs have very limited ability to give nomina agentis because of the specific lexical meaning. Only verbs which denote the demonstration of emotion (*jadati se*, *plakati*...) or with the causative component in their lexical meaning (*tešiti*, *veseliti*...) can have derivatives which mean the real performer of action: JADALO, PLAKALAC, TEŠITELJ, VESELITELJ.